

LA RUPTURA SOCIAL AL COLLSACABRA (OSONA) I RODALIES DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

JAUME CROSAS CASADESÚS

The social split in Collsacabra (Osona) and surrounding area during the Second Republic

L'article analitza si durant els anys de la Segona República es va produir una ruptura social al Collsacabra, una comarca natural d'Osona caracteritzada per ser una zona rural, que contrasta amb l'àrea més industrialitzada de la plana de Vic. Els principals elements que es tracten per veure si hi va haver ruptura o no són: el tema religiós i el tradicionalisme, l'evolució política i els problemes del camp derivats dels contractes de conreu.

Paraules clau: conflictivitat social, problema religiós, canvi polític, problema agrari.

The article analyses whether during the years of the Second Republic there was a social split in Collsacabra, a rural area of Osona which contrasts with the more industrial area of the Plana de Vic. The main points dealt with in connection with whether or not there was a split are: religion and traditionalism; political development and agricultural problems because of crop contracts.

Keywords: social conflicts, religious problem, political change, agricultural problem.

La proclamació de la República era celebrada pel *Diari de Vich*¹ en termes entusiastes:

«De tots els pobles ens arriben notícies que ens diuen amb quin entusiasme ha estat proclamada la República arreu. A Sant Quirze de Basora fou hissada la bandera republicana en mig de les aclamacions de la multitud. Una gran gentada corria pels carrers i els comentaris animats i elogiosos estaven a l'ordre del dia. No s'alterà l'ordre el més mínim. Les cases on hi havia instal·lats aparells de ràdio eren plenes de gent... A Torelló, l'entusiasme era grandios. S'hissaren les banderes catalana i republicana i el delegat de la República Catalana en aquella localitat, el regidor catalanista republicà Agustí Vergés, feu un patriòtic parlament que va ésser molt ovacionat. S'organitzà una manifestació que va recórrer tot el poble. També es destruï algun retrat. A Manlleu es proclamà també en tenir notícies oficials i immediatament s'organitzà una gran manifestació precedida de la bandera republicana. A Sant Pere de Torelló, Sant Vicenç de Torelló, Santa Maria de Corcó,² Riudeperes, Roda, Folgaroles,

1. *Diari de Vich*, núm. 27 (16 d'abril de 1931).

2. No disposem d'informació ni de documentació que ens parli i ens concreti les formes de celebració de l'esdeveniment ni al poble ni a la zona.

Sant Julià de Vilatorrada i a tots els pobles de la nostra Plana es feu l'acte de proclamació entusiàsticament. A la majoria dels pobles que hem esmentat es feu festa, es tocaren sardanes, la "Marsellesa" i els "Segadors" i a tot arreu l'entusiasme es desbordà de tal manera que s'ha pogut veure l'esperit amb què tothom ha acollit l'albada del nou Estat.»

No dubtem del to de festa que celebra el comentarista. Ens preguntem, però, si aquestes celebracions eren més fruit d'un cansament monàrquic que no pas de les propostes que comportava. Evidentment cal diferenciar aquells nuclis (cas de Manlleu, Torelló, Roda de Ter o Vic) on la consciència política i sindical era més madura per assumir els canvis, d'aquells altres nuclis on detectem un nivell de sensibilització més superficial, com és el nostre cas. És evident que dins la convocatòria festiva que s'expressa arreu hi conflueixen elements molt diversos: el republicanisme radical i el moderat, el catalanisme, els desenganyats de la monarquia... Una convocatòria tan dispar des de l'òptica ideològica i política podria portar a una lectura equivocada sobre el ressò viscut a les nostres localitats, la qual cosa ens obliga a precisar-ne els àmbits per situar el fenomen al lloc que correspon.

En diverses ocasions³ ens hem aturat a reflexionar sobre les experiències viscudes pels col·lectius del Collsacabra en uns moments que hem qualificat de «traumàtics» durant el període que va de 1931 als inicis de la repressió franquista, del 1939 al 1943. Deixem anotat, abans que res, que si hem de traçar una panoràmica que ens expliqui la violència i la ruptura traumàtica que es visqueren a la zona a partir de febrer de 1939 amb l'ocupació del territori per les forces franquistes, arribem a la conclusió que aquesta dinàmica s'inicia el 1931 amb l'adveniment de la Segona República.

La pretensió de la present reflexió se centra, doncs, en la recerca dels temes i dels moments concrets on es fan evidents aquestes ruptures que han deixat els seus senyals fins a l'actualitat. En cap moment estem pensant en unes ruptures mesurades en termes quantitius, sinó més aviat en termes qualitius, en la seva significació.

Per aquest motiu entenem que la data de 1931 significa un abans i un després en termes de la nostra història local. I, pel que resulta de més significatiu, ens permet parlar del primer moment en què el Collsacabra deixa de ser una àrea marginal.

Les eleccions d'abril de 1931 esdevindran el primer moment en què afloren a l'esfera pública les tensions locals que s'expressen, es viuen i es detecten dins els àmbits de la dinàmica municipal i dins els intents d'organització que promouen els grups que havien viscut dins amb la impossibilitat de disposar d'un espai d'expressió concret i trencar el seu aïllament històric.

3. Vegeu: CROSAS CASADESÚS, Jaume, *Memòria de la guerra. L'Esquirol (Osona) 1931-1940*. Tarragona: El Mèdol, 2000; CROSAS CASADESÚS, Jaume, *Guerra i Repressió al Collsacabra. 1936-1943. Pruit-Rupit-Tavertet*. Santa Coloma de Gramenet: Grupo de Historia José Berruelo, 2004; i també altres ressenyes a *L'Avenc*, núm. 301 (abril del 2005) i *Ausa*, núm. 146 (2001).

És cert que, tot i el reduït marc geogràfic de referència en què ens movem, les diferències locals són notables, més en la seva definició i concreció que en els seus orígens i en la seva personalitat. Les diversitats s'expliquen més per raons de marginació que per definició ideològica i/o política. A l'Esquirol, per exemple, el nucli del Collsacabra on més es detectaran, els canvis (per la intensitat de la ruptura que es produirà en el període que va de 1936 al 1943) es fan més evidents a causa dels corrents i les influències que provenen dels centres d'influència forasters.⁴ A la resta de municipis de la nostra àrea (Pruit-Rupit i Tavertet), les ruptures no es faran tan evidents i ens caldria analitzar-ne les raons a partir d'altres paràmetres, els més importants dels quals els detectem en les característiques que imposà la repressió franquista a partir de 1939, que creiem que és el moment clau que explica les respectives ruptures.

Parlem d'una marginació històrica de la qual es fa ressò el cronista de la *Gazeta de Vich*,⁵ l'any 1931, quan es lamenta de l'estat deplorable de la carretera que uneix la plana de Vic amb el Collsacabra: «...eslleivissades només sortir de Manlleu... Fins a Pruit i Rupit cal seguir un camí de carreta, estret i tortuós... La carretera de Tavertet s'ha quedat sense acabar...». A la crònica nosaltres hi afegiríem les pressions dels terratinents al moment de marcar el traçat de la carretera que donen com a resultat un recorregut llarg i tortuós. Aquest fet determinarà les constants preocupacions dels consistoris municipals al moment de vetllar per les connexions que permetin entroncar els nuclis de població amb el traçat principal, preocupació que centrarà bona part de la política municipal fins i tot durant els anys difícils de la Guerra Civil.

Aquesta marginació té les seves repercussions en molts àmbits de la vida dels nostres col·lectius, des de l'econòmic al demogràfic, i des del social al cultural. Anotem només dos aspectes: la progressiva pèrdua de població i el grau d'analfabetisme. Quan es faciliten les comunicacions, l'arribada d'influències forasteres servirà per canviar la situació d'aïllament i afavorirà la ruptura dels mecanismes tradicionals. L'evolució demogràfica es fa evident a partir d'aquest resum:

Evolució demogràfica al Collsacabra.⁶

	1830	1860	1900	1930	1960	1975
L'Esquirol	1.077 h.	1.746 h.	1.537 h.	2.252 h.	2.165 h.	1.850 h.
Pruit	250 h.	500 h.	310 h.	380 h.	340 h.	266 h.
Rupit	1.100 h.	621 h.	550 h.	419 h.	339 h.	240 h.
Tavertet	550 h.	490 h.	400 h.	420 h.	284 h.	270 h.

4. En els treballs citats en la nota 3 aportem dades i arguments que provenen de la influència i la relació que es produeix a partir dels grups polítics i sindicals forasters i, amb més mesura, al cooperativisme entre el 1931 i el 1939, que es fa més fort i evident a partir de 1931.

5. Dues cròniques que signa Eduard Rifà, que tenen data de 18 de juliol i 12 de desembre de 1931, lamenten l'estat de la carretera que dificulta les comunicacions amb la plana de Vic.

6. Dades extretes de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*.

Poden ajudar a ubicar aquestes xifres els fets següents: la carretera que uneix la comarca amb els principals nuclis de poblament de la plana de Vic és una obra realitzada (mal realitzada) a finals del segle XIX, mentre que la que uneix Tavertet amb l'Esquirol, iniciada l'any 1920, no es va acabar fins l'any 1964.

El cas de Tavertet ens ofereix, així mateix, un exemple de la situació cultural producte d'aquest ancestral aïllament. L'any 1932, segons la Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística,⁷ a efectes del cens electoral tenia enregistrats 212 habitants al seu terme municipal amb capacitat legal de votar. Crida l'atenció que la meitat d'aquesta població adulta es declara analfabeta. D'aquesta quantitat, el 60% són dones i el 40% homes.⁸ En aquest context (més que en qualsevol altre), la política de reforma de l'ensenyament que es proposava com un dels objectius més importants del primer govern republicà, era un encert i una necessitat.

El desglossament laboral, també referit a Tavertet,⁹ ajuda a establir una base de partida:

Bracers	94 homes.
Propietaris	13 (homes i dones).
Tasques de la llar	91 dones.
Oficis (paleta, cisteller, ferrer...)	10 homes.
Pastors	4 homes.

Lligat al tema de la marginació hem de situar-hi la ideologia que sustenta els nostres col·lectius. No insistirem en la base catòlica i tradicional que és pròpia de bona part dels col·lectius de la plana de Vic (tema treballat dins aquest mateix monogràfic) i que en el nostre àmbit és més forta i arrelada a causa, bàsicament, del seu tradicional aïllament.

Ens limitarem a presentar un seguit de fets i d'experiències que reforcen la nostra tesi. Els exemples que aportem són d'abans i de després del 1931, amb la clara intenció d'evidenciar que l'experiència republicana a la nostra zona no va significar un canvi transcendental que afectés els seus fonaments.

El cronista del setmanari *Acción Cooperatista* quan fa esment de l'acte de propaganda cooperativista que va tenir lloc a l'Esquirol el dia 18 de maig de 1924, aporta aquest comentari referit a l'Esquirol:

«Uno de tantos pueblos de la comarca donde los obreros más bien vegetan, siempre a merced de los caciques, que en el terreno político tienen la voluntad del pueblo en el bolsillo y a merced de los tenderos que a pesar de tener su establecimiento en un lugar en que los jornales son irrisorios, ellos hacen su agosto.»

7. Arxiu Municipal de Tavertet.

8. Les dades referides a l'Esquirol a una data aproximada (1932) ens informen que sobre un cens electoral de 372 persones, i es declaren analfabetes 126 persones, que representen aproximadament un 30%.

9. Arxiu Municipal de Tavertet.

Botiguers i grans propietaris seran els protagonistes i els directors de la vida municipal als nostres pobles, ens atrevim a dir que fins al 1936. Ens caldrà insistir més endavant en el paper que va tenir el cooperativisme dins el procés de la ruptura viscuda a l'Esquirol a partir del 1930 pel que representarà d'obstacle als interessos dels botiguers locals. Tanmateix, i per la poca consistència i la poca força del sindicat agrari Unió de Rabassaires, no podem dir el mateix del sector que hauria pogut presentar un fre als terratinents.

El tema religiós i el tradicionalisme. La primera ruptura

És la primera vegada (almenys des del punt de vista de la formulació política) que un estat es declara laic i que respecta opcions que l'Església no podrà controlar (matrimoni laic, ensenyament laic...). Per primera vegada, amb el consegüent escàndol de la majoria, a l'Esquirol se celebren matrimonis civils i «baptismes laics». I el que resulta més significatiu, per primera vegada, un petit grup contestatari aprofitarà la nova situació política per fer-se present dins la gestió municipal. Serà una presa de posició més simbòlica que real, si hem de fer cas als resultats que obtindran i a la minoria que exerceix aquests drets. Però també és cert que trencaran la monolítica estructura dominant. Així ho confessarà un testimoni de la Falange de l'Esquirol inclòs en el sumari contra Ricard Tubau, l'any 1939:¹⁰

«Sembró la discordia en el pueblo. Antes de su actuación era una de las comarcas donde había más paz y armonía entre colonos y propietarios... Él es el inductor de todos los actos punibles efectuados en este pueblo... Él ha sido el que ha causado la discordia en la localidad y ha sembrado la terrible semilla marxista que tanto daño ha causado durante el período rojo.»

Uns pocs exemples ens poden mostrar aquest fenomen. El dia 2 de setembre de 1923 va tenir lloc a l'Esquirol l'acte solemne de consagració del poble al Sagrat Cor de Jesús a l'edifici de l'Ajuntament. L'elecció del lloc ja resulta simptomàtic. Dins l'acte es va procedir a la benedicció de la bandera del sometent i del nou local destinat a les escoles municipals. L'acte s'inscriu perfectament dins les formes tradicionals que prenen esdeveniments com aquest dins els nostres pobles. Quan observem la fotografia de la pàgina següent, ens adonem de la variada representació social: membres del sometent, mossos d'esquadra, alta i baixa clerecia, autoritats locals, gent del poble... I el mateix text de la consagració és un bon exemple que reflecteix les formes d'entendre la gestió municipal:¹¹

«Oh sacratíssim Cor de Jesús; que manifestareu Sta. Margarita Maria el desig de regnar en les famílies i en els pobles, veus aquí que venim avui a proclamar vostre imperi sobirà sobre el nostre Municipi de Corcó. D'avui en endavant volem viure la vostra vida. Avuy que us llencen de tot arreu, nosaltres us rebem gustosos en aquesta casa consistorial y en el nostre Municipi. Viviu ab nosaltres i feu que nosaltres visquem ab Vos, sent Vos el rey y nosaltres vostres

10. Citat a CROSAS CASADESÚS, Jaume, *Memòria de la guerra. L'Esquirol...*, op. cit., p. 141.

11. Arxiu Municipal de l'Esquirol.

Acte de consagració del poble de l'Esquirol des del balcó de l'Ajuntament el 2 de setembre de 1923.
Fotografia de l'arxiu fotogràfic de l'autor.

vassalls, manant Vos i obehint nosaltres les vostres lleys. Digneu-vos, Cor Sacratíssim, presidir les nostres sessions, inspireu els nostres acords consistorials i feu que la norma dels nostres actes sigui el millorament moral y material del nostre Municipi. ¡Cor adorable de Jesús!: Som el vostre poble, regneu sobre nosaltres y que vostre imperi sobirà duri per sempre damunt del nostre Municipi de Corcó.»

Nou anys després, el 1932, aquest esperit catòlic i conservador torna a aflorar en plena República, protestant contra l'intent republicà d'implantar un ensenyament laic. La iniciativa la prenen les dones dels principals líders tradicionals locals (Antentes, Soler, Corominas...) i trobarà un ampli recolzament en el poble. Més de 170 dones signaran una carta adreçada a l'alcalde demanant que sigui restablerta la imatge del Sant Crist a les escoles municipals. La sol·licitud cal emmarcar-la dins el moviment promogut per les altes jerarquies de l'Església vigatana:¹²

«Honorables senyors: Les abaix firmades, mares de família de aquest terme Municipal, tenen l'honor de dirigir-se a V. com a digníssim President d'aquest magnífic Ajuntament y exposar-li aquesta nostra manifestació. En vista del

12. Arxiu Municipal de l'Esquirol. La premsa de Vic es fa ressò en diverses ocasions del tema que ve promogut des de les altes esferes clericals de Vic.

deplorable fet de haver sigut retirada de nostres escoles, la imatge de Jesús Crucificat, com a mares catòliques que'ns honrem en ser, presentem ab totes les nostres forces i li preguem que d'acord ab los demás Consellés, interposin sa valiosa influència perquè sigui reparada tan greu ofensa y torni altra volta a presidir l'enseñanza de nostres fills, la Imatge per nosaltres tan volguda y estimada. Santa Maria de Corcó 5 de febrer de 1932.»¹³

Hem de creure que una part important de les dones que subscriuen aquest document haurien combregat un any abans amb la vinguda de la República.

Al costat d'aquesta ideologia dominant, apareixen a l'esfera de la política municipal, més a títol personal que no pas a títol de grups organitzats, dues persones que representaran l'anhel dels canvis esperats: Ricard Tubau i Magí Puntí. Ells seran la veu discordant dins la gestió municipal tradicional des dels primers moments. El juny de 1931 presenten a l'alcalde Josep Maria Sambola la seva protesta més enèrgica per la presència a la processó del Corpus *«de elementos públicos de la localidad, con sus distintivos de Autoridad.... Además, el día cinco del corriente hubo una reunión en la casa Consistorial, siendo invitados a ella personas privilegiadas sin representación pública, y en cambio no fueron invitadas personas ciudadanos con derecho a ello, por su representación. Por todo lo cual protestamos enérgicamente por la falta de democracia, justicia y respeto al nuevo Régimen»*.¹⁴

El tema religiós serà, en el fons, el tema no resolt que ens avança els dolorosos esdeveniments que es produiran en els primers moments de l'aixecament militar del 1936.

La prova més evident de l'esperit que animava les noves corporacions municipals sorgides de les eleccions d'abril de 1931 ens l'ofereix l'Acta de l'Ajuntament de Tavertet:¹⁵ *«Enterado también de un Decreto del Ministerio de Instrucción Pública por el cual no es obligatoria la enseñanza Religiosa en las Escuelas públicas, y que los padres que deseen que sus hijos la reciban en la escuela tendrán que solicitarlo al profesor, quien no tendrá obligación de dar dicha enseñanza y en caso de negarse a ello el profesor o profesora, deberá darla un Sacerdote, este Ayuntamiento, si bien es republicano y dispuesto a acatar el nuevo régimen, no le merece ni le da aplauso alguno a la esmentada disposición, por ser republicano católico»* (els subratllats són nostres). I en la sessió del 7 de juny del mateix any (1931) es tornen a reafirmar en el mateix tema: *«... Darse por enterado de un Decreto del Ministerio de Justicia decretándose la entera libertad de cultos (no de agrado)»*.¹⁶

I encara una darrera mostra: en la sessió del 20 de juny de 1931,¹⁷ els consellers de l'Ajuntament es manifesten de forma molt clara en aquests termes: «Assabentats els consellers per si estimen pertinent adherir-se a la demanda de si

13. Arxiu Municipal de l'Esquirol.

14. Arxiu Municipal de l'Esquirol.

15. 24 de maig de 1931. Arxiu Municipal de Tavertet. Llibre d'Actes Municipals.

16. Arxiu Municipal de Tavertet. Llibre d'Actes Municipals.

17. Arxiu Municipal de Tavertet. Llibre d'Actes Municipals.

resolen adherir-se a la petició feta per l'Ajuntament de Gijón al Govern Provisional de la República de que s'expulsi d'Espanya a la Companyia de Jesús, cursada des de Barcelona el 30 de maig de 1931 i signada per l'Alcalde Aguadé, aquest Ajuntament enterat de la comunicació que ha causat pena i disgust, sense dubtar-ne un minut i unànimament va acordar: no estar conforme amb aquests acords, desitjant que continuï en Espanya la meritòria Ordre Religiosa i les demés que eren existents durant l'adveniment de la República. *Aquesta corporació Municipal Republicana ho és en sentit Catòlic i no apostata de la Religió*» (el subratllat és nostre).

Que el tema religiós esdevé el primer element de ruptura ho posa de manifest, també, la crònica referida a Rupit:¹⁸ «A Rupit es va cloure la Santa Missió amb un entusiasme tan fervorós que, de fet, els veïns descompongueren l'acord absurd de l'Ajuntament, privant allò que autoritza la Constitució de celebrar processons. Tot el poble es mostrà convensudament religiós, i bé que devien donar-se'n compte la majoria de regidors esquerrans que *Rupit no ha sentit mai la manca de religió que injustificadament li volen atribuir els forasters que endebades volen malejar-ho tot*» (el subratllat és nostre). És evident pels que pensen en forma «tradicional» que els forasters són els que trenquen la pau i l'ordre tradicionals que han dominat secularment dins el poble.

Podríem continuar abundant amb exemples que van en la mateixa línia. El cas és que, en una àrea com la nostra, ni les pretensions de la República ni, després, la radicalitat del principi de la Guerra Civil, aconseguiran suprimir el profund sentiment religiós. Però és evident, també, que el tema religiós va significar el primer motiu de ruptura.

Si ampliem el nostre marc de referència a la Plana, ens adonem que aquesta ruptura no va ser tan manifesta ni tan traumàtica. Els col·lectius estaven més oberts i la presència de grups polititzats havia preparat el terreny durant la Dictadura fins al punt que en arribar les noves propostes republicanes el terreny estava més adobat.

Panoràmica diversa a la comarca. Ruptura política?

No podem acceptar una anàlisi dels graus de ruptura viscuda a la comarca en un sentit global i uniforme. És obligat establir diferències locals. Fins i tot el cas de Vic, on la força de l'Església és evident i que podria permetre una lectura de situació semblant a la que es detecta al Collsacabra, obliga a fer-ne una valoració diferent, a causa de la presència i el protagonisme dels sectors polítics i sindicals d'oposició que conviuen amb els tradicionals.

Els resultats de les eleccions Generals a Corts del 28 de juny de 1931 ens mostren, pel que fa a l'Esquirol, diferències notables respecte a altres poblacions de la plana de Vic. Observem l'alt grau de participació que, tot i ésser inferior a algunes poblacions de la Plana, és superior a la de la resta de Catalunya: un 73% al Collsacabra sobre un 66% a Catalunya. Els resultats, així mateix, ja ens parlen

18. *La Gazeta de Vich* (24 de maig de 1934).

de les diferències clares entre els votants de la Lliga i els de la resta d'opcions que situem dins l'opció d'esquerres:

Eleccions legislatives del 28 de juny de 1931 a algunes poblacions de la plana de Vic.¹⁹

Població	Electors	Participació %	ERC %	Lliga %	P. Radical %	Cat. Rep. %
L'Esquirol	576	73,3	52,5	47,4	0	2
Manlleu	-	-	58,7	26	11	4,4
Roda	828	88	87,4	11,7	0	9
Torelló	1.177	85,8	82,7	14	3	3
Vic	4.290	-	50,2	39,2	7	9,5

És evident, a la vista del quadre, el poc pes polític que representarà la Lliga en algunes poblacions industrials de la plana de Vic, com és el cas de Manlleu, Roda de Ter o Torelló. Pel nostre cas, ens quedem en el fet de la igualtat existent entre Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga a l'Esquirol. El dualisme és evident i demostra clarament la igualtat de forces. Sospitem que molts votants de la Lliga acollirien amb bons ulls una victòria de la República (aquesta afirmació la fem extensiva a tota la comarca), encara que també aventurem que el vot republicà a l'Esquirol no es pot valorar d'igual forma com ho podem fer amb el de Manlleu o Torelló, per posar-ne uns exemples.

Al Collsacabra, la victòria republicana l'hem d'atribuir més a un «cansament monàrquic» que no pas a una opció de centre-esquerra, espai que cobria perfectament Esquerra Republicana de Catalunya, amb el valor afegit del seu marcat catalanisme (que també podem interpretar a la zona com a «localisme»), i a la manca d'altres models polítics més radicals. Per demostrar-ho, presentem una altra dada:

Resultat del referèndum per a l'aprovació de l'Estatut a la comarca. Agost de 1931.²⁰

Municipi	Cens	A favor	Votants %
L'Esquirol	576	509	88,36
Rupit	140	121	86,42
Pruit	87	72	82,75

19. Font: VILANOVA, Mercè, *Atlas electoral de Catalunya durant la 2a. República*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill / La Magrana, 1986, p. 299-376.

20. Resultats del referèndum per a l'aprovació de l'Estatut de Catalunya que publicà el *Diari de Vich*.

La font confessa que desconeix els resultats de Tavertet. Tot i això, una Acta Municipal acorda el següent:²¹ «S'aprova l'Estatut que la Diputació Provincial de la Generalitat de Catalunya ha sotmès a aquest Ajuntament, donant a aquesta aprovació el sentiment extens per tal que s'interpreti que el contingut de l'Estatut és expressió de la voluntat de la nostra terra».

Si ens cal reforçar encara més la personalitat política de Tavertet, anotem que en les eleccions municipals del 7 de gener de 1934, els cinc representants de la Lliga Catalana que es presenten obtenen tots els vots de la població, vint vots cadascú.

La radicalitat que es podria desprendre d'algunes cròniques aparegudes a la premsa anarquista de la plana de Vic²² no és senyal de l'existència de grups militants anarquistes al Collsacabra. Però sí que recullen el descontentament dins els sectors més marginats. Amb data 12 de setembre de 1931 la revista publica una crònica anònima que prové de l'Esquirol, i que amb uns termes agres descriu la situació local:

«Corcó. Fuera caciques. En este pueblo no han llegado nunca los aires renovadores, no ha imperado nunca la justicia, ni se ha tenido respeto y tolerancia para los que trabajan, sufren y piensan. El caciquismo sigue siendo el amo y señor, y el que pretendiera oponerse sería arrollado por toda la chusma caciquil y sus perros servidores. Pero la clase trabajadora con su ignorancia, contribuye a que toda esta caterva de caciques continúe tranquilamente su nefasta actuación explotándoles y oprimiéndoles descaradamente (...) Contra toda esta taifa de chulos, los trabajadores sólo tienen un camino, que es el de hacer un Sindicato fuerte y consciente y luchar contra esta gente que de humano sólo tiene la forma.» [Signa: Luz de la Montaña.]

El que és evident és el fet que per primera vegada dins la història dels nostres pobles es permetrà a petits sectors contestataris participar en la gestió municipal. A l'Esquirol aquest grup reduït s'havia consolidat al voltant de la cooperativa La Actividad Obrera, fundada l'any 1918, que va representar al llarg de la seva dilatada experiència un enfrontament d'interessos davant el fort sector de botiguers locals.²³

Està fora de les intencions del cooperativisme una activitat política concreta, tot i la seva afinitat amb la USC.²⁴ Pel que fa referència a l'Esquirol, però, en volem subratllar dos aspectes que converteixen l'entitat en el centre de la ruptura: el primer i més important de cara a la ruptura local, pel fet que significarà una alternativa obrerista autònoma. El segon, perquè farà possible que dins dels seus

21. Arxiu Municipal de Tavertet. Llibre d'Actes Municipals.

22. La revista *Sembrar*, que expressa el pensament anarquista dels centres més industrialitzats de la plana de Vic i de la vall del Ter, recull algunes cròniques locals. Concretament els números del 12 de setembre de 1931 i següents, i del 13 de febrer de 1932.

23. És necessari deixar constància del protagonisme que tindrà el sector botiguer durant la fase de repressió viscuda al poble en els primers anys del franquisme, fent costat al sector dels terratinents locals.

24. Vegeu: CASANOVAS, Josep, *El cooperativisme a Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1998, sobretot p. 80-90.

Edifici de la Cooperativa La Actividad Obrera de l'Esquirol, a la dècada de 1930.
Arxiu Municipal de l'Esquirol.

programes d'activitats sigui permès presentar opcions polítiques que mai s'havien escoltat al poble.

Aquests dos aspectes fan evidents les característiques locals de la ruptura i ens presenten unes diferències notables respecte al cooperativisme arrelat a Osona, sobretot a Manlleu, Roda de Ter, Torelló i Vic, on la vida política era més intensa, organitzada i amb una presència important dins les respectives polítiques locals.

De la Cooperativa de l'Esquirol en sorgiran els principals elements discordants amb la política tradicional, i la seva activitat política (més en la línia del voluntarisme que en el de l'efectivitat) estarà present fins al final de la Guerra Civil, moment en què l'entitat serà dissolta i els seus béns seran confiscats per la Falange local.

La persona que aglutinava i donava consistència a aquest reduït nombre de persones és la de Ricard Tubau, jubilat i procedent de Barcelona, militant de la USC i amic personal dels líders de la USC Serra Moret i Joan Fronjosà. Ell serà el que animarà a l'activitat política a membres de la «Cope» (com és coneguda dins el poble). A través de la seva activitat i dels seus contactes arriben a la població aires nous a partir dels centres més polititzats de la Plana. Aquesta influència es concretarà amb mítings, concentracions, actes de propaganda mutualista, aplecs cooperativistes...²⁵

De Rupit, tot i existir-hi una cooperativa, no en podem dir el mateix. Es tracta (per les referències que hem pogut extreure de la seva participació en activitats de la Federació Comarcal) d'una petita experiència amb caràcter molt més local i tancat. No hem fet un aprofundiment en aquest cas, però endevinem que tindria també la seva importància dins el marc de la ruptura local que es viurà a partir de 1936.

Les referències comarcals són obligades si el que es pretén és establir una relació més àmplia. És evident que els referents religiosos els hem de situar a Vic. No insistirem en el tema pel que té d'evident. Torelló, però,²⁶ presenta característiques pròpies respecte als casos de Manlleu i Roda de Ter.

L'estructura social i econòmica del poble tenia una gran solidesa i tradició ja des de l'època de la Dictadura. La importància del sector obrer a les grans fàbriques i a les torneries mecàniques de Torelló,²⁷ en iniciar-se la República ja portaven molts anys d'experiència organitzativa i s'havia imposat l'anarcosindicalisme, un sector molt actiu que, tot i la seva opció contrària a la participació dins el marc polític, es caracteritzava per la seva lluita contra els poders tradicionals.

Ramon Pujol escriu:²⁸ «L'existència de diferents àmbits de relació econòmica i social a la vila i la diversitat d'expectatives ideològiques i polítiques que aquesta situació generava, es concretava també en l'existència de diverses associacions que reflectien epidèrmicament l'estructura humana i social del poble». La vida del poble es veia enriquida per la pluralitat d'organitzacions amb tendència ideològica molt diversa i que representava, en el fons, el teixit social del poble. La proclamació de la República a Torelló va trobar, doncs, un terreny adobat: «L'existència d'un estat d'opinió majoritari i favorable al canvi polític, l'inici de certa obertura política per part del poder municipal, i la irrupció en la vida política del moviment obrer local i de la Joventut Republicana, van ser sens dubte, junt amb el notable impuls que experimentà la vida cultural al poble, els principals elements dinamitzadors de l'esmentat procés».²⁹

25. Vegeu: *Acció Cooperatista*, núms. 86, 103, 392, 476, 537, 597, i altres ressenyes que donen constància de la connexió de la Cooperativa de l'Esquirol amb la Federació Comarcal de Vic. També trobem referències a *Justícia Social*, núms. 53, 96, 109, 110 i següents.

26. Vegeu: PUJOL, Ramon. *Torelló 1931-1975. Estudi històrico-sociològic d'un poble de la Catalunya interior*. Torelló: Intograp, 1993, p. 49-104.

27. Ramon Pujol, al seu treball esmentat a la nota anterior, quantifica en uns 1.000 els obrers que treballen en les grans indústries al voltant del poble, i en uns 425 els obrers que ho feien en tallers més petits, bàsicament en torneries de fusta i banya. A aquesta suma cal afegir-hi els que treballaven en tallers metal·lúrgics: només la fàbrica Lacambra ja agrupava uns 400 treballadors.

28. PUJOL, Ramon. *Torelló 1931-1975...*, op. cit., p. 61.

29. *Idem.*, p. 71.

No podem pas afirmar, doncs, que l'alegria que viu Torelló i la forma de celebrar la victòria republicana es pugui valorar de la mateixa manera a com ho hem de fer quan ens referim al Collsacabra.

Està demostrada la força del sector anarquista a Torelló i el paper que hi va tenir el seu líder més destacat, en Jaume Ruches, home clau dins la política local i comarcal fins al llarg del període republicà i durant la Guerra Civil.

Al llarg de la vida de la República, segons opinió de R. Pujol,³⁰ «Només els anarquistes semblaven tocar de peus a terra, i així, en la festa del treball de l'1 de Maig es parlà més de l'atur forçós que començava a arrelar en el poble que del propi adveniment de la República». Aquesta serà la tònica general a la vila al llarg de la dècada de 1930, tot i les dificultats que comportava la convivència amb una vida municipal dins la qual cada partit polític buscava la seva parcel·la i una progressiva «dretanització» dels mateixos governs republicans que seguiran el de 1931.

El primer assaig de revolució per les armes es produirà a la població entre els dies 5 i 9 d'octubre de 1934 (el que s'ha convingut en denominar com a «Fets d'Octubre») a remolc dels esdeveniments de la resta del país. El dia 5 es declara la vaga general àmpliament seguida i es forma el Comitè Revolucionari integrat pels sectors anarquistes locals més destacats; es detén persones de dretes, i una gran manifestació celebra la proclamació de l'Estat Català i s'inutilitza la via del ferrocarril per evitar l'arribada de forces militars. Els obrers havien tret les armes per defensar la seva revolució. Finalment, l'intent revolucionari acabà amb l'arribada d'una força de 160 membres del Tercio que ocupen militarment la vila. És evident que tots aquests actes revolucionaris avançaven els esdeveniments del 1936.

Resumint, es pot afirmar que l'experiència republicana a Torelló es mostra com la més revolucionària de la comarca i això és degut al protagonisme dels sectors obrers més radicals que entenien l'opció republicana com una via per arribar a una transformació social més radical.

Manlleu i Roda de Ter, en canvi, presenten una experiència diferent, bàsicament a causa de la força que tenia a les poblacions el cooperativisme.

Tot i l'aparent independència del cooperativisme respecte dels sindicats i els partits polítics, és evident que els seus membres estaven influïts pel pensament socialista que dominava la dinàmica cooperativista seguint els seus dirigents: Aleix Castells, a Roda de Ter, i Joan Codina i Josep Lladó a Manlleu. L'estratègia del cooperativisme, segons J. Casanovas,³¹ «...es basava en la via de la transformació social: el cooperativisme era un camp d'actuació més dins el camp de l'obrerisme, que li permetia intervenir a favor dels treballadors fora dels sindicats, a la comarca d'Osona majoritàriament dominats per la CNT».

En una línia semblant hi hem de col·locar els sectors republicans, amb una coincidència quasi total amb els socialistes.

30. *Idem.*, p. 76.

31. CASANOVAS, Josep, *El cooperativisme a Osona. Op. cit.*, p. 81.

Convivien, doncs, sovint amb tensions, dues propostes de transformació dins la comarca. D'una banda el cooperativisme que representava una via de transformació, de canvis i de ruptures, a partir del propi sistema capitalista, i per l'altra, els anarquistes que concebien el cooperativisme com un model que no significava cap ruptura radical sinó que no feia més que perpetuar el sistema. El clima creat, tanmateix, no afavoria gens un progrés que significués un trencament del vell sistema i no feia més que avançar els enfrontaments que es produïrien pocs anys després durant la Guerra Civil.

L'activitat i la incidència de cada una de les dues opcions dominants marcarà la dinàmica interna de cada població i esdevindran, no se'n pot dubtar, un assaig avançat (sobretot durant els Fets d'Octubre de 1934) dels esdeveniments futurs.

Tot i ser presents i actius els sectors anarquistes dins la dinàmica de Manlleu, mai no arribaren a tenir la força i la influència que tenien els sectors cooperativistes. Aquest fet marcarà una dinàmica diferent a la que va viure Torelló.

Ens atrevim a defensar la tesi que els sectors cooperativistes tingueren un paper important en la ruptura i ho feren defensant els principis que estaven més arrelats dins el republicanisme triomfant: el laïcisme amb el que comporta d'anticlericalisme i d'escola laica, i la defensa del catalanisme, principis que l'anarcosindicalisme posava al darrere del seu principal objectiu: la revolució social i obrera.

El moment més alt de la ruptura i de la tensió que es visqué a Manlleu fou durant els dies del 5 al 10 d'octubre de 1934, del qual es fa ressò el diari local *Manlleu*.³² hi descriu el triomf de la vaga general, la força dels sindicats que patrullen pels carrers i controlen les vies de comunicació, la presa de l'Ajuntament i la destitució del Consistori, el consell local format de forma equitativa per cinc membres d'Esquerra Republicana, cinc de l'Agrupació Socialista i UGT i cinc dels Trentistes (grup dissident de la CNT)... La temptativa revolucionària acabarà, com en el cas de Torelló, amb la irrupció d'una companyia del Tercio. La pressió dels sectors moderats evitarà que la justícia militar empresoni la major part dels membres d'una llarga llista d'activistes. Segons el cronista: «A Manlleu res ha passat d'irreparable, però les veritables, les úniques persones que podem dir que representen la sobirania del poble ja que són fills del seu vot democràtic s'han portat com a persones dignes del més gran elogi. Amenaçats, i injustament postergats, han cuitat a oblidar les ofenses i estendre el mantell del perdó. Quin contrast amb aquells que atiaven el foc i posaven pistoles en mans de la joventut obcecada!». ³³

La crisi laboral que es vivia a Manlleu no era pas gaire diferent de la que es vivia a Torelló. Tot i això la resposta va ser ben diferent. Manlleu³⁴ es decantà per la via del subsidi i l'organització de la beneficència pública, gestionada pel Municipi i pels sindicats.

32. *Manlleu* (14 d'octubre de 1934). El diari, d'ideologia lligada a la Lliga, descriu de forma molt telegràfica els esdeveniments locals durant els Fets d'Octubre que denoten la tensió que es va viure a la població.

33. *Manlleu* (14 d'octubre de 1934).

34. GAJA, Esteve, *La Guerra Civil a Manlleu*. Edició de l'autor, 1979, p. 18-20.

Un historiador local³⁵ s'atreveix a descriure la situació local al final de la república amb aquestes paraules: «Manlleu que en aquells moments comptava amb uns 6.686 habitants veia emmirallada entre els vilatans la tibantor o discòrdia que era comuna a totes les poblacions del país enter. Els manlleuencs es trobaven dividits o classificats en dues bandes, que es miraven de reüll i es despertaven mútuament un odi ocult o somort. Nominalment, almenys, cada manlleuenc era adscrit a les dretes o a les esquerres (...) que s'encaraven i es mostraven incompatibles i així succeïa que si un comerciant era titllat d'una o altra idea, veia reduir la seva clientela».

Els models i les dinàmiques d'aquestes estratègies cooperativistes arribaven al Collsacabra, i sobretot a l'Esquirol, el nucli més obert i proper. La presència de la Cooperativa local, l'existència d'un petit grup organitzat de la USC i el protagonisme de Ricard Tubau, expliquen la situació local. Al costat d'aquesta evidència, constatem que la presència i la influència de la CNT al llarg de la República és nul·la.³⁶ Aquests aspectes poden explicar els camins que seguí la ruptura a la població: influències forasteres adaptades a unes característiques locals que es manifestaran dins la gestió municipal i dins l'entramat social del poble: activitats de promoció, actes culturals, mítings electorals, intents dels grups de la comarca dins el poble amb l'intent de reforçar la Cooperativa local...

Com en altres poblacions de la comarca, l'entramat social de l'Esquirol es dividí en «gent d'esquerres» i «gent de dretes». Cada un d'aquests grups comptava amb el seu respectiu centre d'acollida i de referent: la Cooperativa, per un cantó, i el Casal del Collsacabra, per l'altra. L'un representava el centre d'acollida dels sectors més propers als dirigents de la USC, i l'altra ho era dels sectors més tradicionals: terratinents, botiguers i gent de la Lliga. Això fa evident la poca «salut» de convivència que es deriva d'aquest dualisme. Les desqualificacions mútues les podem anar seguint a través dels diaris i les publicacions respectives: el setmanari *DYC*,³⁷ òrgan que recull els manifestos de la gent de dretes, i *Justícia Social* i *Acción Cooperatista* que recullen els de la gent d'esquerres. El terreny estava ja abonat i preparat per a la seva peculiar ruptura viscuda el 1936.³⁸

Ja hem esmentat que, per primera vegada a la seva història, les eleccions municipals de 14 d'abril de 1931 permeten la presència dins el consistori de l'Esquirol de dos membres alternatius a la gestió política tradicional: Ricard Tubau i Magí Puntí, treballador, aquest darrer, d'una fàbrica tèxtil de la població i que serà l'home clau dins del Comitè local durant la Guerra Civil. Pensem fins i tot que la seva activitat política respon a plantejaments i a opcions personals i que el grup que teòricament els podria donar suport no existeix. No entendríem, si no, el fet que la seva activitat dins l'Ajuntament es limiti a la presentació d'al-

35. *Idem.*, p. 25-26.

36. Tot i que no falten algunes cròniques locals dins la publicació anarquista *Sembrar* a partir de 1931, poques però en la línia radical de la denúncia, no tenim constància de la presència anarquista a la població fins al setembre de 1936. Fins i tot pensem que el fet que apareguin militants de la CNT el 1936 es deu més a causes administratives que reals.

37. *DYC*, núms. 101, 105, 130, 133 i 142, que cobreixen el període que va de 1933 a 1934.

38. Vegeu: CROSAS, Jaume, *Memòria de la guerra. L'Esquirol...*, op. cit., especialment, p. 13-96.

guna sol·licitud que millori la vida dels treballadors en uns moments molt delicats d'aquest sector industrial, i d'alguna tímida i respectuosa protesta davant alguna activitat puntual de l'Ajuntament.

La presència i l'activitat de Ricard Tubau dins el Consistori local l'hem de valorar diferentment. El seguiment de les Actes Municipals ens mostren que s'havia guanyat un respecte (o un temor) dels sectors més conservadors. Per aquest motiu intenten sempre tenir-lo controlat amb responsabilitats concretes dins alguna comissió de gestió municipal.³⁹ El seu estat de salut i els continuats fracassos (en diverses ocasions no trobà el suport dels seus amics polítics de partit i en altres moments hagué de fer front a desqualificacions dirigides contra la seva persona per membres de la dreta local que no li perdonen el seu protagonisme) li impediran comprometre's amb més dedicació a la gestió municipal. Més endavant fins i tot es marginarà de la política local davant els camins que prenen els esdeveniments al principi de la guerra. Magí Puntí, en canvi, tornarà a aflorar en la política empès per la dinàmica sorgida a partir del juliol de 1936 i es convertirà en l'home clau dins el Comitè Revolucionari local.

El clima social que existeix a l'Esquirol i que prové bàsicament de la Cooperativa (més que dels partits i sindicats organitzats) deuria espantar els sectors d'ordre. En diverses ocasions hem llegit a l'Arxiu local instruccions que pretenen assegurar la pau i l'ordre a la població, prohibint reunions i concentracions sense el permís de l'autoritat, prohibició de circular per camins de les cinc de la tarda a les vuit del matí, amenaça de detenir els que portin armes... Les normes locals s'emparen sempre en les ordres rebudes des del Ministeri de Governació.

Aquesta estricta vigilància explica el to de submissió que es tradueix dels escrits adreçats a l'Ajuntament redactats en tons molt humils. Tanmateix, la conflictivitat social encara és lluny de l'Esquirol, i les forces tradicionals continuaran controlant els centres de poder local. Les actuacions i manifestacions contràries al poder establert que s'organitzen representen «petits entrenaments» centrats en preparar candidatures, en mítings electorals i en temes sindicals (ajut a la maternitat, construcció de cases pels obrers, sol·licitar la intervenció de l'Ajuntament en la crisi del tèxtil...), i dins la línia possibilista i reformista emanat del cooperativisme.

Durant el que s'ha convingut en denominar com a Fets d'Octubre, al 1934, serà l'únic moment en què l'autoritat local s'espanta davant l'ocupació de la central telefònica de Cantonigròs i l'edifici de l'Ajuntament de l'Esquirol.⁴⁰ L'acte (més

39. Almenys en dues ocasions (29 de gener i 7 de març de 1934) s'adreça als seus companys de partit Serra i Moret i Comorera que ocupen càrrecs de responsabilitat dins la Generalitat de Catalunya, demanant-los el seu ajut oficial en forma d'algun comptable que pugui revisar els comptes (sembla que poc clars) de l'Ajuntament de l'Esquirol. Tubau reforça la seva petició amb aquests arguments: «És per nosaltres d'un gran interès polític ja que ens hi juguem el tot pel tot... Els tres concejals d'esquerra no hem pres encara possessió, i per ara no tenim ganes de fer-ho ja que com estem no podem lluitar i fan ells allò que volen amb raó o sense». La seva petició no obtingué cap resposta dels organismes oficials.

40. Un escrit dirigit a l'alcalde sol·licitant permís per encendre una foguera a la muntanya veïna de Barrès posa en estat d'alerta el consistori, com ho demostra el fet que apareix escrit a llapis al peu de la sol·licitud la frase «estem en estat d'alarma».

simbòlic i romàntic que no pas efectiu) mobilitzarà els dirigents locals que sol·licitaran a l'autoritat civil i militar la forma en què han d'actuar. Tot quedarà en un absurd al matí quan els amotinats abandonin les armes i els edificis ocupats davant el rumor que un grup de guàrdies civils procedent de Manlleu es dirigeix a la població. Tot fa pensar que a partir d'aquests fets la tranquil·litat va tornar al poble. És simptomàtic el fet que no tornem a trobar més contestació fins aquella que es derivarà de les eleccions de febrer de 1936. També resulta clarificador dins la situació local el fet que Magí Puntí deixarà d'aparèixer com a membre de l'Ajuntament a partir de 1934 i no ho farà fins al juliol de 1936. Tot i això, el grup de la USC de l'Esquirol s'ha consolidat tant pel que fa a la seva estructura interna, amb l'entrada de nous militants, com amb els contactes amb altres grups de poblacions veïnes.

Que el període republicà no va fer variar els fonaments dels col·lectius ho manifesta el resultat de les eleccions del 16 de febrer de 1936, en la línia del que hem anat desglossant fins ara: domini de la dreta i esforços de l'esquerra plural per fer-se un espai dins la gestió local.

Resultats de les eleccions del 16 de febrer del 1936 al Collsacabra.⁴¹

	Front Català d'Ordre %	Front d'Esquerres %
Pruit	67	33
Rupit	38	62
Tavertet	85	15
L'Esquirol	60	40
Totals comarca	60	40

Els resultats (al marge del cas peculiar de Rupit que no sabem com interpretar) tornen a ser paradoxals si els comparem amb els de la província de Barcelona i les poblacions properes: el Front d'Esquerres obtindrà a la comarca un percentatge del 40% (a Manlleu, Roda de Ter i Torelló superen el 60%), mentre que la dreta obtindrà un 60%. Els percentatges apareixen oposats. Estem convençuts que aquests resultats marcaran la trajectòria que viurà la comarca durant els primers mesos de la Guerra Civil, moment en què hi observem la presència i l'activitat dels sectors més radicals de les poblacions veïnes, sobretot Manlleu i Torelló. Per això podem aventurar que si no s'hagués produït el cop d'estat del 18 de juliol de 1936, la dreta hauria continuat controlant la vida municipal i la situació local no hauria canviat en la forma com ho va fer.

No hem fet cap esment dels sectors sindicals. Poca cosa es pot dir dins els sectors industrials, amb la tímida presència de la UGT, lligada amb la USC,

41. Font: Elaboració pròpia.

present a l'Esquirol dins del reduït sector tèxtil. I també poca cosa hi ha del sindicat agrari Unió de Rabassaires, la presència del qual no començarem a detectar fins després de 1936.⁴²

Tot i això, no deixa de sorprendre'ns que en una comarca amb les característiques de la nostra hi trobem tan poca contestació agrària; només fets aïllats, sense continuïtat i que denoten una situació de convivència i harmonia entre el propietari (sovint de fora del municipi) i el pagès. Crida l'atenció, però, que el primer desnonament que es va produir a Osona tingués lloc al Collsacabra el setembre de 1932. I crida l'atenció tant per la seva significació com per la forma en què es va resoldre i es va portar a terme. Si poguéssim disposar de la revista de divulgació de la Unió de Rabassaires, *La Terra*,⁴³ possiblement ens seria possible conèixer millor aquest important sector social i la seva presència a Osona.

Afirma Josep Casanovas: «A Osona el dinamisme de les associacions agràries va ser menor. L'associacionisme de caràcter revolucionari es va organitzar tard i va supeditar la major part de la seva actuació al problema dels contractes de conreu».⁴⁴ Dins una comarca com el Collsacabra en la qual dominen des de temps remots unes relacions paternalistes entre el parcer i l'amo, la via reivindicativa no hi tenia cabuda. Bona part d'Osona participava d'aquesta dinàmica conciliadora que, com afirma Casanovas, va portar «a redactar uns models contractuals que es consideraven exemplars».

No ens sorprèn trobar persones actives del Collsacabra dins la Cambra Agrícola Ausetana. Hem detectat actius dins l'organització Josep Fatjó Vilas, propietari del mas les Viles de Pruit, que amb els seus fills regenta una granja de vaques suïsses i de fabricació de mantega,⁴⁵ que ens confirma la política portada a terme per la Cambra Agrícola, i Josep Maria Sambola, alcalde de l'Esquirol des de 1931, que apareix amb el càrrec de «comptador» de l'entitat.⁴⁶

Dominaven, doncs, els criteris reformistes, ben diferents a altres comarques, pensem en el Lluçanès, per exemple, on la figura de Mario Rodríguez (l'anomenat «metge d'Olost»), va radicalitzar el tema agrari a la seva zona fins a la repressió que va seguir els Fets d'Octubre de 1934.

Al Collsacabra es donaven exactament les característiques que descriu Casanovas: «... el masover, amb la seva família, treballava en una explotació agrària del propietari formada per camps de conreu, habitatge, corts, un tros de terra franca i,

42. Aquesta constatació ve a contradir les freqüents acusacions de militància a la Unió de Rabassaires amb què s'acusa els detinguts a partir de l'aixecament de sumaris al final de la Guerra Civil. El cas és rellevant sobretot a Pruit, el municipi amb més personalitat agrària del Collsacabra.

43. Fins al moment present ens ha estat impossible localitzar una col·lecció completa d'aquesta publicació. Només n'hem pogut consultar números aïllats. Aquest deu ser el motiu que explica la raó per la qual la conflictivitat agrària a partir de 1931 estigui poc treballada, sobretot pel que fa a àrees com la nostra. Seguirem, però, el treball de CASANOVAS, Josep, «L'associacionisme agrari a Osona (1903-1939). Transformació i conflictivitat al camp osonenc contemporani». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 10, p. 85-104.

44. La Llei de Contractes de Conreu que tantes esperances havia suscitat dins els treballadors del camp es va aprovar l'any 1934. CASANOVAS, Josep, «L'associacionisme agrari a Osona...». *Op. cit.*, p. 86.

45. *Diari de Vich* (30 de maig de 1930).

46. *Revista de la Cambra Agrícola Ausetana* (19 de març de 1931).

de vegades, també amb pastures. Mentre que el masover havia de pagar a l'amo una part de la collita, el bestiar acostumava a anar al seu càrrec i benefici. Aquest fet donava un cert grau de llibertat al pagès».⁴⁷

El govern republicà va dictar uns decrets l'estiu de 1931 que permetien als pagesos demanar la revisió de les rendes que pagaven. El 1932, també segons Casanovas,⁴⁸ al Collsacabra només se'n van presentar catorze sol·licituds, totes elles de l'Esquirol, xifra que contrasta amb la d'altres localitats.⁴⁹

Centrant-nos novament en el cas de l'Esquirol, els documents als quals hem tingut accés ens parlen de dos processos de desnonament tramitats al jutjat municipal de l'Esquirol i presentats per Xavier de Fontcuberta, propietari del mas Carboneres, contra Jaume Sadurní Vergés, i el segon, i més transcendental, presentat per Josep Antentas Vilasendra⁵⁰ contra Josep Sadurní Coromina.

El cronista del setmanari *Lluita*, òrgan de difusió d'ERC,⁵¹ manifesta la seva protesta pel fet i per la seva tramitació amb aquestes frases: «A Cantonigròs [municipi de l'Esquirol] diumenge passat, el Jutge Municipal [Josep Rosés Castells] prenent-se atribucions que no eren de la seva incumbència, procedí al llençament dels mobles i bestiar de la masia on resideix el masover Joan Coromines [notem que el cronista no transcriu correctament els cognoms de l'afectat]. Davant les protestes de l'interessat, no sabem amb quin dret, una parella d'individus del sometent comandats pel fill del Secretari Municipal [Josep Feu Sabater, persona distingida a la població durant la repressió franquista] varen detenir l'esmentat individu. Des de quan el sometent pot actuar en afers judicials? Què pensa fer el jutge de primera instància davant l'actuació del jutge municipal? Insistirem davant la importància de l'afet, portant-lo fins allà on sigui convenient. Denunciem a les autoritats competents les arbitriarietats que es cometen a Santa Maria de Corcó».

El mateix diari⁵² insistirà en la denúncia del fet situant-lo dins el context general: «... Tots els pagesos de la Plana paguen uns preus excessius per les terres que treballen i d'aquesta manera mantenim l'insultant luxe dels propietaris. Tots i ben units acabarem amb aquesta iniquitat que ens converteix d'homes en una mena d'esclaus de la gleba. El Comitè Comarcal confia que sabreu defensar-vos com cal dels atropells que moltes autoritats, encara monàrquiques, us preparen. Ja arribarà el dia que podrem presentar la nota als mals secretaris i jutges que es comporten com si estiguessin a sou dels amos i cacics. Aleshores parlarem de Gurb, Santa Maria de Corcó i de molts funcionaris corcats».

47. CASANOVAS, Josep, «L'associacionisme agrari a Osona...». *Op. cit.*, p. 99.

48. *Ibidem*.

49. Seguint la mateixa font: a Folgueroles se'n van presentar 65, a Roda de Ter 72, a Vic 59 i a Gurb 50. Destaquen els casos d'Olost, amb 235, i Oristà, amb 315, xifres que hem d'atribuir a les causes apuntades més amunt.

50. Fem constar que Josep Antentas serà un dels homes clau que dirigirà des de la Falange local l'acció repressiva als inicis del franquisme.

51. *Lluita*, núm. 8 (20 d'agost de 1932).

52. *Lluita*, núm. 11 (10 setembre de 1932).

La reacció local davant el fet es manifestà en la línia moderada que estem acostumatats a veure. Les persones que hem qualificat de «rupturistes» envien a les autoritats locals un escrit⁵³ (els termes i el contingut de l'escrit no és l'acostumat, la qual cosa ens fa pensar que segueixen directrius comarcals) demanant que se segueixin aquestes directrius: «1r. Prorrogar a voluntat de l'arrendatari tots els contractes d'arrendament de terres per temps indefinit mentre el Parlament no dicti la corresponent llei. 2n. Suspensió de tots els judicis de desnonament que no siguin per manca de pagament, per temps indefinit. 3r. Aprovació de les lleis necessàries per tal que abans d'arribar a la collita de l'any vinent estigui feta una definitiva revisió dels arrendaments». La resta de sol·licituds estan en la línia del que marca el principi de la llei, o sigui, l'abonament del 50% del preu de l'arrendament. Es prega, finalment, que l'Ajuntament intercedeixi davant les autoritats superiors per tal que s'acceleri la tramitació de la nova llei de contractes de conreu. Signen el document: la Secció local de la USC, el sindicat Unió Obrera de Corcó i Esquerra Republicana de Catalunya de Santa Maria de Corcó.

Aquesta panoràmica general canviarà a la comarca a partir de juliol de 1936 sobretot a causa de la pressió i la intervenció de les forces més radicals de la Plana (sobretot de Manlleu, Vic, Roda de Ter i Torelló) que pretendran controlar la zona. La seva activitat i presència l'hem d'interpretar dins l'estratègia derivada de l'aixecament militar de 1936, la qual cosa no implica que canviessin les bases estructurals i ideològiques que sustenten la nostra comarca. Aquesta intervenció, més que no pas la pròpia dinàmica interna, ajuden a entendre les característiques que es viuran al Collsacabra al principi de la Guerra Civil.

El gran drama que viurà la comarca a partir de 1939 l'hem de centrar més en una venjança promoguda pels sectors tradicionals de la dreta que no pas en les activitats que els suposats elements de l'esquerra van protagonitzar. I el fet que en els sumaris contra els acusats surtin sempre al·lusions a suposats actes delictius que arrenquen de 1931 ens clarifica tot el que hem apuntat fins aquí: la guerra, la més cruel de les ruptures, va començar a prendre forma amb l'adveniment de la República el 1931.

53. Arxiu Municipal de l'Esquirol. El document té data de 19 de desembre de 1932.